



## HISTORICAL PAPER / PRACA HISTORYCZNA

Sławomir Jandziś <sup>(ABCD FG)</sup>, Ewa Puszczałowska-Lizis <sup>(BCDFG)</sup>

# Genesis and stages of formation of the Polish Society for Rehabilitation of the Disabled

## Geneza i etapy powstania Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem

Institute of Physiotherapy, Medical Faculty, University of Rzeszow

### ABSTRACT

The authors based on the analysis of archival materials and articles in medical journals presented the activities of individuals and organizations for the establishment of a national association for rehabilitation of the disabled.

In the mid-war period, the biggest role in promoting the idea of rehabilitation of the disabled persons falls on the orthopedic environment. The founder of Polish orthopedics, professor I. Wierzejewski, in 1928, was elected to the Senate in order to enter the „Law on the care of the maimed and crippled”. At the IV Congress of the Polish Orthopaedic Association in Lviv, in 1933, one of the sessions was devoted to the care for the crippled. The resolutions of the Congress addressed to the Polish authorities argued for opening the facilities and providing education for young cripples, keeping the statistics of crippled people and the creation of associations cooperating with the International Association of Crippled Child Care. In 1937, the Ministry of Social Welfare made a draft statute of the Society for Combating Disability and Care for the Crippled. Despite many efforts, the society was not founded before the war.

### STRESZCZENIE

Autorzy na podstawie analizy materiałów archiwalnych oraz artykułów zamieszczonych w czasopismach medycznych przedstawili działalność poszczególnych osób i organizacji na rzecz powołania ogólnopolskiego stowarzyszenia mającego na celu zwalczanie kalectwa.

W okresie międzywojennym największa rola w promowaniu idei walki z kalectwem przypada środowisku ortopedów. Twórca polskiej ortopedii prof. I. Wierzejewski w roku 1928 został wybrany do Senatu, aby wprowadzić „Ustawę o opiece nad kalekami i ułomnymi”. Na IV Zjeździe Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego we Lwowie w 1933 r. jedna z sesji programowych poświęcona była opiece nad kalekami. Uchwały Zjazdu kierowane do władz RP postulowały otwarcie zakładów leczniczo-wychowawczych dla młodocianych kalek, prowadzenie statystyki osób kalekich oraz utworzenie stowarzyszenia współpracującego z Międzynarodowym Towarzystwem Opieki nad Dzieckiem Kalekim. W roku 1937 w Ministerstwie Opieki Społecznej powstał nawet projekt statutu Towarzystwa Walki z Kalectwem i Opieki nad Kale-

**Mailing address / Adres do korespondencji:** Sławomir Jandziś, Instytut Fizjoterapii UR, ul. Warszawska 26a, 35-205 Rzeszów

Participation of co-authors / Udział współautorów: A – preparation of a research project / przygotowanie projektu badawczego; B – collection of data / zbieranie danych; C – statistical analysis / analiza statystyczna; D – interpretation of data / interpretacja danych; E – preparation of a manuscript / przygotowanie manuskryptu; F – working out the literature / opracowanie piśmiennictwa; G – obtaining funds / pozyskanie funduszy

Received / Artykuł otrzymano: 2.08.2016 | Accepted / Zaakceptowano do publikacji: 13.09.2016  
Publication date / Data publikacji: october / październik 2016

At the first post-World War II conference of the members of the Polish Society of Orthopaedics and Traumatology, held in Warsaw in 1946, prof. W. Dega presented a plan for organization of orthopedic treatment and care for the infirm. It assumed, among others, creating a nationwide association to combat disability and care for the infirm. In 1956, he founded the Committee for Cooperation with the International Society for Rehabilitation of the Disabled, which in 1957 was transformed into the Polish Committee for the Rehabilitation of the Disabled. Members of the Committee (W. Dega, Gruca A., A. Hulek, S. Rudnicki, M. Weiss, H. Dworakowska and others) sought to create a socio-scientific organization for fighting disability. On March 9, 1960 they organized the meeting claiming to life one of the largest NGOs in the People's Republic of Poland, the Polish Association for Rehabilitation of the Disabled. The establishment of the Society crowned many years of efforts of individuals and organizations working for the good of people with disabilities in Poland.

**Keywords:** history of medicine, disability, rehabilitation

In Poland, in the interwar period, the biggest role in promoting the idea of rehabilitation of the disabled falls on the orthopedic environment. Considered to be the founder of modern Polish orthopedics, prof. Ireneusz Wierzejewski (1881-1930) as first in our country instilled the ideas of rehabilitation of the disabled [1]. In the years 1903-1908 he studied medicine at several German universities, then he worked as an apprentice in Munich for the world-renowned orthopedic surgeon prof. Fritz Lange. With his recommendation, in the years 1909-1911, he worked in the Berlin-Brandenburg Institute for Healing and Upbringing of Disabled headed by prof. Konrad Biesalski (1868-1930). During this time Wierzejewski not only discovered contemporary orthopedics, but also the German system of care for people with disabilities, especially children. Prof. Biesalski was called guardian of cripples, due to his initiative in 1906 there was made a list of crippled people in Germany and in 1909 the society taking care of cripples was founded. It launched the facilities of treatment, rehabilitation and education of people with disabilities. Cooperation with prof. Biesalski shaped Wierzejewski's professional views, convinced him to the need of a system of care for the disabled in Poland and a society combating disability [2].

After returning home in 1913, he became a director and chief physician at the Poznan Department of Orthopaedics named after Gąsiorowskis, the first orthopedic ward on Polish soil, converted in 1923 to the Orthopedic Clinic of the University of Poznan [3]. Prof. Wierzejewski promoted the idea of combating disability throughout his entire life. Already in July 1914, at the Congress of Polish Hygienists in Lviv he submitted a proposal for founding the departments of orthopedics in all educational insti-

kami. Mimo wielu starań przed wybuchem wojny nie udało się utworzyć towarzystwa.

Na pierwszej po II wojnie światowej konferencji członków Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego, która odbyła się w Warszawie w 1946 r. prof. W. Dega przedstawił projekt organizacji leczenia ortopedycznego i opieki nad kalekami. Zakładał on m.in. powołanie ogólnopolskiego towarzystwa do zwalczania kalectwa i opieki nad kalekami. W 1956 r. powstał Komitet do Spraw Współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Rehabilitacji Inwalidów, który przekształcił się w 1957 r. w Polski Komitet Rehabilitacji Inwalidów. Członkowie Komitetu (W. Dega, A. Gruca, A. Hulek, S. Rudnicki, M. Weiss, H. Dworakowska i inni) dążyli do utworzenia organizacji społeczno-naukowej prowadzącej różne formy walki z kalectwem. 9 marca 1960 r. zorganizowali zebranie powołujące do życia jedną z największych organizacji pozarządowych w PRL, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem. Powstanie Towarzystwa uwierzyło wieloletnie starania osób i organizacji działających na rzecz dobra osoby niepełnosprawnej w Polsce.

**Słowa kluczowe:** historia medycyny, niepełnosprawność, rehabilitacja

W Polsce w okresie międzywojennym największa rola w promowaniu idei walki z kalectwem przypada środowisku ortopedów. Uznawany za twórcę nowoczesnej ortopedii polskiej prof. Ireneusz Wierzejewski (1881–1930) jako pierwszy zaszczylił w naszym kraju idee zwalczania kalectwa [1]. W latach 1903–1908 studiował on medycynę na kilku uniwersytetach niemieckich, następnie odbył praktykę w Monachium u światowej sławy ortopedy, prof. Fritza Langego. Z jego polecenia w latach 1909–1911 pracował w Berlińsko-Brandenburskim Zakładzie Leczniczo-Wychowawczym dla Kalek, kierowanym przez prof. Konrada Biesalskiego (1868–1930). W tym czasie Wierzejewski poznał nie tylko nowoczesną ortopedię, ale również działający w Niemczech system opieki nad osobami niepełnosprawnymi, głównie dziećmi. Prof. Biesalski nazywany był opiekunem kalek, ponieważ z jego inicjatywy w 1906 r. dokonano spisu osób kalekich w Niemczech, w 1909 r. założono towarzystwo opieki nad kalekami, które organizowało zakłady prowadzące leczenie, usprawnianie i edukację osób niepełnosprawnych. Współpraca z prof. Biesalskim ukształtowała poglądy zawodowe Wierzejewskiego, przekonała go do konieczności zorganizowania systemu opieki nad osobami kalekimi w Polsce oraz powołania do życia towarzystwa walki z kalectwem [2].

Po powrocie do kraju objął w 1913 r. stanowisko dyrektora i naczelnego lekarza w Poznańskim Zakładzie Ortopedycznym im. Gąsiorowskich, pierwszym oddziale ortopedycznym na ziemiach polskich, przekształconym w 1923 r. w Klinikę Ortopedyczną Uniwersytetu Poznańskiego [3]. Prof. Wierzejewski przez całe swoje życie promował idee walki z kalectwem. Już w lipcu 1914 r. na Zjeździe Higienistów Polskich we Lwowie zgłosił wniosek



**Figure 1. Prof. Ireneusz Wierzejewski. Source: National Digital Archive. Sign. 1-W-620-1**

**Rycina 1. Prof. Ireneusz Wierzejewski. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe. Sygnatura 1-W-620-1**

tutions operating in Poland. At the XXII Congress of Polish Surgeons in Warsaw in 1926 he delivered a speech *On the organization of care for the disabled and crippled*, which was not received with a particular interest in the medical community. During the 1929 General National Exhibition in Poznań, he organized a pavilion showing the progress of orthopedics for the treatment of dysfunctions of the locomotor system and presented the latest orthopedic products. These actions resulted in declarations from the representative of the Ministry of Labour and Social Welfare to establish a number of institutions providing treatment and education of children with disabilities in Poland [4, 5]. In March 1928, prof. Wierzejewski was elected senator. In his election campaign he repeatedly raises the issue of the fight against disability. Helpful in achieving this target was to be the law on the care for the handicapped and crippled and „the widest possible social support „, i.e. founding a national association to combat disability. The most extensive speech by prof. Wierzejewski on the need for organizing the German-like system of care for cripples in Poland took place on March 7, 1929 in the Senate of the Polish Republic. He argued in the parliament that the key solution to the problem of disability in Poland was passing a bill that would oblige the state institutions to conduct statistics of persons with disabilities and regulate the duties of the state towards the citizens affected by disabilities [6]. His own concept of a comprehensive system of care for the crippled based on the organization of facilities for the crippled he presented at the meeting of the Warsaw Medical Society on May 14, 1929 [7].

utworzenia na wszystkich wszechnicach działających na ziemiach polskich katedr ortopedii. Uczestnicząc w XXII Zjeździe Chirurgów Polskich w Warszawie w 1926 r. wygłosił referat pt. *W sprawie organizacji opieki nad kalekimi i ułomnymi*, który nie wzbudził szczególnego zainteresowania środowiska lekarskiego. W czasie Powszechnej Wystawy Krajowej w 1929 r. w Poznaniu zorganizował pawilon przedstawiający postępy ortopedii w leczeniu dysfunkcji narządów ruchu oraz zaprezentował najnowsze produkty zaopatrzenia ortopedycznego. Działania te spowodowały deklaracje przedstawiciela Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej utworzenia w Polsce szeregu instytucji prowadzących leczenie i naukę dzieci kalekich [4, 5]. W marcu 1928 r. prof. Wierzejewski został wybrany senatorem RP. W swojej kampanii wyborczej wielokrotnie podnosił problem walki z kalectwem. Pomocne w jego rozwiązaniu miało być uchwalenie ustawy o opiece nad kalekami i ułomnymi oraz „jak najszersze oparcie tej sprawy o czynniki społeczne”, czyli powołanie do życia ogólnopolskiego towarzystwa walki z kalectwem. Najobszerniejsze wystąpienie prof. Wierzejewskiego dotyczące potrzeby stworzenia zorganizowanego na wzór niemiecki systemu opieki nad kalekami w Polsce miało miejsce 7 marca 1929 r. w Senacie RP. Przekonywał w nim parlamentarzystów, że kluczowym rozwiązaniem problemu kalectwa w Polsce będzie uchwalenie ustawy, która zobowiązywałaby instytucje państwowe do prowadzenia statystyki osób niepełnosprawnych i regulowałaby obowiązki państwa wobec obywateli dotkniętych kalectwem [6]. Własną koncepcję systemu kompleksowej opieki nad kalekami opartego na organizacji zakładów dla kalek przedstawił na posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 14 maja 1929 r. [7].

17 listopada 1928 r. w Poznaniu, z inicjatywy prof. Wierzejewskiego odbył się I Zjazd Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego. Wygłaszając słowo wstępne, przekonywał uczestników Zjazdu, że 80% osób kalekich można całkowicie wyleczyć: *...z ogromnej liczby żebraków, będących ciężarem społeczeństwa, można przez odpowiednie zabiegi stworzyć równorzędnych nam obywateli, zdolnych do zarobkowania...* [8]. Opierając się na doświadczeniach niemieckich prof. Wierzejewski szacował, że w Polsce jest ok. 60 000 ułomnych dzieci do 14 roku życia, nie licząc inwalidów pracy i inwalidów wojennych. Niestety ambitne plany prof. Wierzejewskiego związane z organizacją systemu opieki nad kalekami i utworzeniem ogólnopolskiego towarzystwa walki z kalectwem przerwała w dniu 8 marca 1930 r. jego przedwczesna śmierć [9].

Dzieło prof. Wierzejewskiego kontynuowali lekarze zrzeszeni w Polskim Towarzystwie Ortopedycznym. Na łamach organu Towarzystwa, „Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej” ukazało się szereg artykułów wspierających idee walki z kalectwem. Na szczególną uwagę zasługuje praca dr. Mieczysława Kosińskiego (1883–1940) ze Szpitala Ortopedycznego w Krakowie pt.: *Polska a mię-*

On November 17, 1928, in Poznan, on the initiative of prof. Wierzejewski, the First Congress of Polish Orthopaedic Association took place. Delivering the foreword he argued that 80% of crippled people can be completely cured: ... *with a huge number of beggars, who are a burden of the society, the appropriate treatment can create fully functional citizens capable of earning ...* [8]. Based on the German experiences, professor Wierzejewski estimated that there are about 60 000 maimed children below the age of 14 in Poland, not counting the invalids of work and war invalids. Regretfully, prof. Wierzejewski's ambitious plans to organize the system of care for the infirm and found national societies struggling with disability were interrupted on March 8, 1930 by his early death [9].

Prof. Wierzejewski's efforts were continued by the doctors gathered in the Polish Orthopaedics Society. On the pages of their magazine „Polish Musculoskeletal System Surgery and Orthopedics” it published a series of articles supporting the idea of fighting with disability. Particularly noteworthy is the work of dr. Mieczyslaw Kosinski (1883-1940) from the Orthopaedic Hospital in Krakow entitled: *Poland and international issue of care for the handicapped*. The author presented the organization of care for the handicapped in developed countries, while noting the lack of such a system in Poland. A significant improvement could have been brought by the establishment of the society to combat disability, because ... *in highly civilized societies about a hundred years ago were founded associations aimed at treatment and training of crippled young people, in Germany the societies for the protection of maimed children were scattered all over the country, providing the facilities for treatment and training of maimed children ...* The rest of the article reads: ... *We need the activity broadly bringing to the social strata the awareness about childhood disability, different manifestations of imminent disability, diseases leading to disability and the treatment of these diseases ...* Dr. Kosinski mentions that in 1925, Germany had 78 centers with 11 000 beds. Referring to the First World Conference of Maimed Children Care, which took place in late July and early August 1929 in Geneva, dr. Kosinski regrets that representatives of our country did not take part in it [10].

Another attempt to found a society of care for the disabled in Poland was made at the IV Congress of Polish Orthopaedic Association in Lviv in 1933 (during the convention the organization's name was changed to: Polish Society of Orthopaedics and Traumatology). The first session of the convention was devoted to the care for the crippled in Poland. Minister of Social Welfare was represented by the head of department dr. Przywieczerski. Speeches were given by the following orthopedists: dr. Mieczyslaw Kosinski from Krakow and dr. Henry Cetkowski (1883-1955) from Poznan and the representative of the Ministry of Social Welfare dr. Witold Reklewski.

Dr. M. Kosinski in his speech *Organization of care for cripples and maimed children* argued that worldwide the

*dzynarodowe zagadnienie opieki nad kalekami*. Autor przedstawił w niej organizację opieki nad dziećmi kalekami w rozwiniętych krajach świata, stwierdzając jednocześnie brak takiego systemu w Polsce. Znaczącą poprawę sytuacji mogłoby spowodować powołanie towarzystwa walki z kalectwem, bowiem *w społeczeństwach o wysokiej kulturze już lat temu sto powstały stowarzyszenia mające na celu leczenie i szkolenie kalek młodocianych, powstały w Niemczech rozsiane po całym kraju Towarzystwa Opieki nad dzieckiem ułomnym, zakładające zakłady dla leczenia i szkolenia dzieci ułomnych...* W dalszej części artykułu czytamy: *Tu potrzebna jest akacja uświadamiająca szerokie warstwy społeczeństwa o kalectwach wieku dziecięcego, o różnych objawach grożącego kalectwa, o chorobach prowadzących do kalectwa, o leczeniu tychże chorób...* Dr Kosiński nadmieniał, że w roku 1925 w Niemczech było 78 ośrodków dysponujących 11 000 łóżek. Nawiązując do Pierwszej Światowej Konferencji dla spraw Opieki nad Dzieckiem Ułomnym, jaka miała miejsce na przełomie lipca i sierpnia 1929 r. w Genewie, dr Kosiński ubolewał, że nie wzięli w niej udziału przedstawiciele naszego kraju [10].

Kolejną próbę powołania towarzystwa opieki nad kalekami w Polsce podjęto na IV Zjeździe Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego we Lwowie w 1933 r. (w trakcie zjazdu nastąpiła zmiana nazwy towarzystwa na: Polskie Towarzystwo Ortopedii i Traumatologii). Pierwsza sesja programowa zjazdu poświęcona była opiece nad kalekami w Polsce. Ministra opieki społecznej reprezentował naczelnik wydziału dr Przywieczerski. Referaty przedstawili ortopedzi: dr Mieczysław Kosiński z Krakowa i dr Henryk Cetkowski (1883–1955) z Poznania oraz przedstawiciel Ministerstwa Opieki Społecznej dr Witold Reklewski.

Dr M. Kosiński w swoim wystąpieniu: *Organizacja opieki nad kalekami, dziećmi ułomnymi* dowodził, że na całym świecie zagadnienia pomocy osobom dotkniętym kalectwem przestały być filantropią, zależną od dobrej woli organizacji społecznych pomagającym kalekim, ale należą do obowiązków państwa. Najpilniejszym problemem do rozwiązania w Polsce jest zorganizowanie ośrodków leczących kalekie dzieci, by w przyszłości mogły samodzielnie pracować i nie były zmuszone zwracać się do państwa o pomoc [11].

W kolejnym wystąpieniu: *Rozważania na temat opieki nad kalekami młodocianymi w Polsce* dr H. Cetkowski, przedstawił Ustawę Sejmu Pruskiego z 1920 r. Twierdził, że jest ona dobrym przykładem, sprawdzonym już w praktyce i może stanowić wzór do rozwiązania problemów kalectwa w Polsce. Tym bardziej że wspomniana ustawa stanowiła podstawę rezolucji pierwszej światowej konferencji dla spraw opieki nad dzieckiem ułomnym, zwołanej w lipcu 1929 r. w Genewie przez Międzynarodowe Towarzystwo Opieki nad Dzieckiem Ułomnym. Dr Cetkowski zwracał uwagę na problem społeczny i eko-

issues of assistance to people affected by disability were no longer philanthropy dependent on the good will of the community organizations to help the crippled, but the responsibility of the state. The most urgent problem to be solved in Poland is organizing the centers of healing crippled children so that in the future they are able to work independently and are not forced to turn to the state for help [11].

In another speech: *Reflections on the care of handicapped young adults in Poland*, dr. H. Cetkowski, presented the Prussian Parliament Act of 1920. He claimed that it was a good example, already proven in practice and could be a model to solve the problems of disability in Poland. What is more, the said Act was the basis for the resolution of the first World conference on the issues of maimed children care convened in July 1929 in Geneva by the International Society for Maimed Child Care. Dr. Cetkowski drew attention to the social and economic problem of disability: ... *We should begin, first of all, from the public awareness and instilling the principle that a crippled and lame person, the one who is generally the object of ridicule, should not be at most the subject of pity, but is a citizen, who can insist on the physical, spiritual and social equality. Let people understand that the imperfect but reasonably trained one becomes a full-fledged citizen, and not only is it a burden to the society, but it brings income ...* [12].

A representative of the Ministry of Social Welfare, dr. W. Reklewski, delivered a speech: *Care for the crippled in Poland*. He described the current aid to war invalids and persons with different types of cripples in Poland and the funds spent annually from the state budget for these purposes [13].

At the end of the Fourth Congress, Polish orthopaedists ... *with a sense of responsibility for the care of cripples, invalids and crippled children in Poland ...* adopted the resolution addressed to the state authorities. It postulated opening of therapeutic and educational facilities for young cripples, keeping the statistics of crippled people, establishment of the departments of orthopedics in all Polish universities and the organization of associations cooperating with the International Association of Crippled Child Care. The congress chose the committee dealing with the care of the infirm and supervising the fulfillment of these demands. The committee members were: dr. M. Kosinski, dr. H. Cetkowski and dr. R. Zielinski [14].

Although the resolutions of the IV Congress were welcomed by the Ministry of Social Welfare, the economic situation in the country due to the deepening crisis and rapidly rising unemployment was not conducive to implementation of the demands of the orthopedists. It was difficult to convince the authorities to create jobs for disabled people in a situation when jobs were missing for many healthy and able-bodied people. It was not until 1937 when the economic situation improved, which initiated actions for the crippled people. The Minister of Social Welfare issued Circular No. 21/37 of 25 March, 1937, on the registration of

nomiczny kalectwa: *Zacząć trzeba przedewszystkiem od uświadomienia społeczeństwa i wpojenia mu zasady, że kaleka, ułomny, ten z reguły przedmiot pośmiewiska, nie może być co najwyżej przedmiotem litości, lecz jest obywatelem, mogącym domagać się równouprawnienia fizycznego, duchownego i towarzyskiego. Niech zrozumieją ludzie, że ułomny, lecz racjonalnie wyszkolony, staje się pełnowartościowym obywatelem i nie tylko nie jest społeczeństwu ciężarem, ale przysparza mu dochodu* [12].

Przedstawiciel Ministerstwa Opieki Społecznej dr W. Reklewski wygłosił referat: *Opieka nad kalekami w Polsce*. Przedstawił w nim obecny stan pomocy inwalidom wojennym i osobom z różnymi rodzajami kalectw w Polsce oraz środki finansowe wydatkowane corocznie z budżetu państwa na te cele [13].

Na zakończenie obrad IV Zjazdu ortopedzi polscy: *w poczuciu odpowiedzialności za opiekę nad kalekami, inwalidami i ułomnymi dziećmi w Polsce* przyjęli uchwały skierowane do władz państwowych. Postulowano w nich otwarcie zakładów leczniczo-wychowawczych dla młodocianych kalek, prowadzenie statystyki osób kalekich, utworzenie katedr ortopedii przy wszystkich polskich uniwersytetach oraz organizację stowarzyszenia współpracującego z Międzynarodowym Towarzystwem Opieki nad Dzieckiem Kalekim. Zjazd wybrał komitet zajmujący się sprawą opieki nad kalekami i czuwający nad spełnieniem powyższych postulatów. W skład komitetu weszli: dr M. Kosiński, dr H. Cetkowski i dr R. Zieliński [14].

Pomimo że uchwały IV Zjazdu zostały przychylnie przyjęte przez Ministerstwo Opieki Społecznej to sytuacja ekonomiczna w kraju związana z pogłębiającym się kryzysem i lawinowo wzrastającym bezrobociem nie sprzyjała realizacji postulatów środowiska ortopedów. Trudno bowiem było przekonać władze do konieczności tworzenia miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w sytuacji, kiedy brakowało pracy dla wielu zdrowych i sprawnych ludzi. Dopiero w roku 1937, kiedy sytuacja gospodarcza uległa poprawie rozpoczęto działania na rzecz osób kalekich. Minister Opieki Społecznej wydał Okólnik nr 21/37 z dnia 25 marca 1937 r. w sprawie rejestracji kalectw u dzieci. Począwszy od 1 lipca 1937 r. zobowiązywał on lekarzy ośrodków zdrowia do rejestracji dzieci do lat 15 dotkniętych kalectwem narządu ruchu, wzroku, słuchu, mowy lub innych w oparciu o załączoną instrukcję. Jak podaje prof. Adolf Wojciechowski (1886–1945) w artykule: *Na marginesie walki z kalectwem w Polsce*, zaangażowane były również prace nad powstaniem ogólnopolskiego Towarzystwa Zwalczenia Kalectwa i Opieki nad Kalekami. Dzięki zaangażowaniu dyrektora J. Adamskiego z Ministerstwa Opieki Społecznej oraz dr. Rostowskiego i dr. Zacherta powstał projekt statutu towarzystwa ... *pomyślany jako wzór ramowy dla przyszłej organizacji mającej na celu zjednoczenie, zorganizowanie i uporządkowanie spraw walki z kalectwem i roztoczenie opieki nad kalekami*.

disability in children. Starting from July 1, 1937 it imposed on the doctors in health centers to register children under the age of 15 suffering from locomotor, vision, hearing, speech or other disability according to the attached instructions. Prof. Adolf Wojciechowski (1886-1945) in the article: *On the margins of the fight against disability in Poland* reports that work on the creation of a National Society of fighting disability and care for the crippled was advancing. Thanks to the commitment of director J. Adamski from the Ministry of Social Welfare, dr. Rostowski and dr. Zachert, a statute of the society was drafted ... *as a model framework for the future organization aiming to unite, organize and manage the matters referring to the struggle with disability and caring for the crippled ...*

In accordance with the provisions of the statute the Society for Combating disability and care for the crippled had the following objectives:

- Organizes and maintains medical institutions, hospitals, clinics and ancillary facilities whose task will be to provide medical assistance to the widest layers of the poor cripples,
- *Supports the scientific work in the field of medical treatment of cripples,*
- *Conducts statistics on the prevalence of disability,*
- *Publishes scientific papers and periodicals on disabilities, also arranges lectures and talks and, finally, convenes congresses in connection with the disability,*
- *Promotes among the general public all the achievements of science concerning disability,*
- *Maintains the closest possible liaison with institutions and individuals both at home and abroad, seeking the same goal,*
- *Organizes and supports facilities and institutions with the aim of general and professional training of cripples and providing them with work,*
- *Organizes and supports all the initiatives to prevent disability ... [15].*

Despite the advanced work in the Ministry of Social Welfare, repeated appeals from the orthopedic environment and enormous social needs, the society for rehabilitation of the disabled in Poland was not founded before the outbreak of World War II.

After the war, the problem of founding the society of fighting disability was raised by prof. Wiktor Dega (1896-1995) at the conference of the Polish Association of Orthopaedics and Traumatology held on January 14-15, 1946 in Warsaw. In the extensive report *Project of organizing orthopedic treatment and care for cripples* he said ... *This association, as the representative of the society, can play a big role in the implementation of care for cripples through cooperation with orthopedic centers, with its orthopedic hospitals and dormitories and school for cripples. The creation of this association is desirable ... [16].*

The new government in People's Republic of Poland, especially in the Stalinism period, did not allow for the

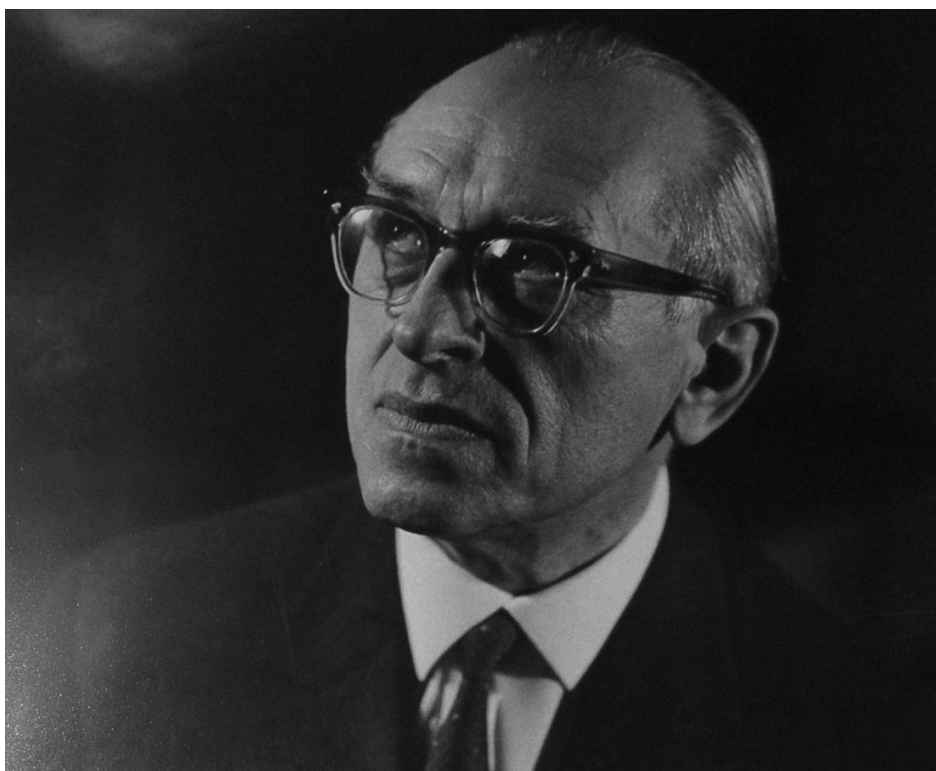
Zgodnie z zapisami projektu statutu Towarzystwa Zwalczenia Kalectwa i Opieki nad Kalekami miało ono realizować następujące cele:

- *organizuje i utrzymuje zakłady lecznicze, szpitale, przychodnie i zakłady pomocnicze, których zadaniem ma być udostępnienie pomocy lekarskiej jak najszerszym warstwom niezamożnych kalek,*
- *popiera prace naukowe z dziedziny opieki lekarskiej nad kalekami,*
- *prowadzi prace statystyczne dotyczące rozpowszechnienia kalectwa,*
- *ogładza i wydaje prace naukowe i pisma periodyczne dotyczące kalectw, jako też urządza odczyty i pogadanki, wreszcie zwołuje zjazdy mające związek z kalectwem,*
- *popularyzuje wśród ogółu wszelkie zdobycze nauki w sprawie kalectw,*
- *utrzymuje jak najściślejszą łączność z instytucjami i osobami zarówno w kraju, jak i za granicą, dążącymi do tego samego celu,*
- *organizuje i popiera zakłady i instytucje celem szkolenia ogólnego i fachowego kalek oraz dostarczenia im pracy,*
- *organizuje i popiera wszelkie poczynania zdążające do zapobiegania kalectwom... [15].*

Pomimo zaawansowanych prac w Ministerstwie Opieki Społecznej, wielokrotnym apelowi środowiska ortopedów i ogromnym potrzebom społecznym do wybuchu II wojny światowej nie udało się w Polsce powołać do życia towarzystwa walki z kalectwem.

Po zakończeniu wojny problem powstania towarzystwa walki z kalectwem poruszył prof. Wiktor Dega (1896–1995) na konferencji Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego, która odbyła się w dniach 14–15 stycznia 1946 r. w Warszawie. W obszernym referacie *Projekt organizacji lecznictwa ortopedycznego i opieki nad kalekami* powiedział: *Towarzystwo to, jako przedstawicielstwo społeczeństwa, może odegrać dużą rolę w realizacji akcji opieki nad kalekami przez współpracę z ośrodkami ortopedycznymi, z jego szpitalami i internatami szkolno-ortopedycznymi oraz szkołą dla kalek. Powołanie do życia tego towarzystwa jest pożądane [16].*

Nowa władza w Polsce Ludowej, zwłaszcza w okresie stalinizmu, nie pozwalała na rejestrację stowarzyszeń mających nawet najszczytniejsze cele społeczne. Dlatego dopiero w 1956 r. za zgodą Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Oświaty i Związku Spółdzielni Inwalidów powstał Polski Komitet do spraw współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Rehabilitacji Inwalidów, który w 1957 r. przekształcił się w Polski Komitet Rehabilitacji Inwalidów. Jego przewodniczącym został dr Aleksander Hulek (1916–1993), członkami komitetu byli: dr Bolesław Bielecki, doc. dr Janina Doroszevska, Ludwik Kempniński, Helena Larkowa, Alicja Okońska, Jadwiga Pate, Maria Pągowska, Krystyna Zarębska i Maria Oyrzanowska.



**Figure 2. Prof. Wiktor Dega. Source: Chronicle of 1<sup>st</sup> Rehabilitation Clinic in Poznań**  
**Rycina 2. Prof. Wiktor Dega. Źródło: Kronika I Kliniki Rehabilitacji AM w Poznaniu**

registration of associations with even the most noble social goals. Therefore, only in 1956 with the consent of the Ministry of Labour and Social Welfare, Ministry of Health, Ministry of Education and the Association of Invalids' Cooperatives, the Polish Committee for Cooperation with the International Society for Rehabilitation of the Disabled was founded, which in 1957 became a Polish Committee for the Rehabilitation of the Disabled. Its chairman is dr. Alexander Hulek (1916-1993), the members of the committee have been: dr. Boleslaw Bielecki, doc. Janina Doroszevska, Ludwik Kempinski, Helena Larkowa, Alicja Okońska, Jadwiga Pate, Maria Pągowska, Krystyna Zarębska and Maria Oyrzanowska. The main objective of the committee was a collaboration with the International Society for the Care of cripples, participation in committees operating within the society, the opportunity to participate in international congresses and courses and cooperation with organizations and individuals involved in the dynamically developing rehabilitation.

The Committee has held seven meetings, the most important of which took place in Warsaw on November 28, 1958. It was attended by, among others, prof. W. Dega, prof. A. Gruca, dr. A. Nauman, dr. B. Bielecki, dr. H. Dworakowska, dr. S. Rudnicki, doc. dr. M. Weiss and dr. A. Hulek. In the discussion prof. W. Dega convinced of the need for the establishment of a national society dealing with the affairs of rehabilitation of invalids in the broadest sense. The meeting decided to start the Polish Association for Rehabilitation of the Disabled, pledged the Polish Com-

Głównym celem działania komitetu była współpraca z Międzynarodowym Towarzystwem Opieki nad Kalekami, uczestnictwo w komisjach działających w ramach tego towarzystwa, możliwość udziału w międzynarodowych kongresach i kursach oraz współpraca z organizacjami i osobami zajmującymi się dynamicznie rozwijającą się rehabilitacją.

Komitet odbył siedem posiedzeń, najważniejsze z nich miało miejsce w Warszawie 28 listopada 1958 r. Wzięli w nim udział m. in. prof. W. Dega, prof. A. Gruca, dr A. Nauman, dr B. Bielecki, dr H. Dworakowska, dr S. Rudnicki, doc. dr M. Weiss i dr A. Hulek. W dyskusji prof. W. Dega przekonywał o konieczności powołania ogólnopolskiego towarzystwa zajmującego się sprawami rehabilitacji inwalidów w jak najszerszym rozumieniu. Zebrani podjęli decyzję o powołaniu Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem, zobowiązali Polski Komitet do spraw Rehabilitacji Inwalidów do opracowania statutu towarzystwa i przygotowania zebrania założycielskiego [17].

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem (TWK) powstało 9 marca 1960 r. na zebraniu założycielskim w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. Pierwszym prezesem został wybrany prof. Wiktor Dega [18].

Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem zapisało wspólną kartę w historii rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce. Jego największe osiągnięcia przypadają na okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Stanowiło

mittee for the Rehabilitation of Invalids to write a statute of the association and prepare the founding meeting [17].

Polish Association for Rehabilitation of the Disabled (TWK) was established on March 9, 1960. At the founding meeting of the Institute for the Deaf and Blind in Warsaw. The first president was elected prof. Wiktor Dega [18].

Polish Association for Rehabilitation of the Disabled (TWK) has written down a great page in the history of rehabilitation of people with disabilities in Poland. Its greatest achievements fall for the period of People's Republic of Poland. This represented the largest non-governmental organization acting in the wider rehabilitation. It was created by eminent scientists and practitioners who treated the assistance to disabled people as a social service. TWK activity has had a significant impact on the development of rehabilitation in Poland [19].

### Summary

In the mid-war period, the biggest role in promoting the idea of combating disabilities and activities aimed at setting up a national association to combat disability is attributed to the precursors of orthopedics, especially prof. Ireneusz Wierzejewski.

Prof. Wiktor Dega after the end of World War II in 1946 initiated a proposal to create a society fighting disability, but only in 1956 the Polish Committee for Cooperation with the International Society for Rehabilitation of the Disabled was founded, which in 1957 became a Polish Committee for the Rehabilitation of the Disabled. On March 9, 1960 its members created a nationwide socio-scientific organization – Polish Association for Combating Disabilities. It is headed by the founder of rehabilitation in Poland, prof. Wiktor Dega. So long awaited by the society, the Polish association has made a significant contribution to the development of rehabilitation in our country. This was due to working in the TWK ranks doctors of various specialties, educators, psychologists, Masters of physical education in rehabilitation and many people of good will who want to help people with disabilities.

największą organizację pozarządową działającą w szeroko pojętej rehabilitacji. Stworzyli ją wybitni naukowcy i praktycy, którzy sprawy pomocy osobom niepełnosprawnym traktowali jako służbę społeczną. Działalność TWK miała znaczący wpływ na rozwój rehabilitacji w Polsce [19].

### Podsumowanie

W okresie międzywojennym największa rola w promowaniu idei walki z kalectwem i działań na rzecz utworzenia ogólnopolskiego towarzystwa walki z kalectwem przypada prekursorom ortopedii, a szczególnie prof. Ireneuszowi Wierzejewskiemu.

Po zakończeniu II wojny światowej z propozycją utworzenia towarzystwa walki z kalectwem wystąpił w 1946 r. prof. Wiktor Dega, ale dopiero w 1956 r. powstał Polski Komitet do spraw współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Rehabilitacji Inwalidów, który w 1957 r. przekształcił się w Polski Komitet Rehabilitacji Inwalidów. Jego członkowie doprowadzili do powstania 9 marca 1960 r. ogólnopolskiej organizacji społeczno-naukowej – Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem. Na jego czele stanął twórca rehabilitacji w Polsce prof., Wiktor Dega. Tak długo oczekiwane przez społeczeństwo polskie towarzystwo wniosło znaczący wkład w rozwój rehabilitacji w naszym kraju. Stało się tak dzięki działającym w szeregach TWK lekarzom różnych specjalności, pedagogom, psychologom, magistrom wychowania fizycznego pracującym w rehabilitacji i wielu ludzi dobrej woli pragnącym nieść pomoc osobom niepełnosprawnym.

### Bibliography / Bibliografia

1. Lubecki M. Rehabilitacja medyczna w Polsce przed rokiem 1950. Profesor Ireneusz Wierzejewski oraz jego uczniowie – Franciszek Raszeja i Wiktor Dega. *Hygeia Public Health* 2011;46 (3):396–400.
2. Łempicki A. Ireneusz Wierzejewski (1881-1930). *Chir Narzadów Ruchu Ortop Pol* 1981;6:589–593.
3. Przychodzki M. Ireneusz Wierzejewski – twórca pierwszej katedry ortopedii w Polsce. *Chir Narzadów Ruchu Ortop Pol* 1964;2:269–275.
4. Czubak J. Prof. Marian Ireneusz Teodor Wierzejewski 1881–1930 – twórca ortopedii polskiej. *Ortop Traumatol Rehab* 2013; 15: 30–37 (suplement 1).
5. Przychodzki M. Zarys historii ortopedii polskiej. *Chir Narzadów Ruchu Ortop Pol* 1949;1-2:7–19.
6. Przybył K. Ireneusz Wierzejewski – jego praca w zakładzie ortopedycznym Konrada Biesalskiego w latach 1909 – 1911 i jego wpływ na poglądy zawodowe pierwszego w Polsce profesora ortopedii. *Arch Hist Filoz Med* 1999; 62 (4):605–614.
7. Wierzejewski I. Zakłady lecznicze dla kalek. Protokół posiedzenia Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego poświęconego sprawom szpitalnictwa z dnia 14 maja 1929 r. *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego 1930*; 124:59–62.
8. Wierzejewski I. Słowo wstępne. *Chir Narzadów Ruchu Ortop Pol* 1928, 1:10–19.
9. Cetkowski H. Prof. Ireneusz Wierzejewski – wspomnienie pośmiertne. *Chir Narzadów Ruchu Ortop Pol* 1930; 1–2:6–10.



10. Kosiński M. Polska a międzynarodowe zagadnienia opieki nad kalekami. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1930; 1-2:127–150.
11. Kosiński M. Organizacja opieki nad kalekami, dziećmi ułomnymi. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1933; 4:506–510.
12. Cetkowski H. Rozważania na temat opieki nad kalekami młodocianymi w Polsce. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1933; 4:511–524.
13. Reklewski W. Opieka nad kalekami w Polsce. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1933; 4: 525–551.
14. Sprawozdanie z IV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego we Lwowie w dniach 6–7 listopada 1933 r. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1933;4: 795–802.
15. Wojciechowski A. Na marginesie walki z kalectwem w Polsce. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1937; 1:277–301.
16. Dega W. Projekt organizacji lecznictwa ortopedycznego i opieki nad kalekami. *Chir Narządów Ruchu Ortop Pol* 1948, 1:34–49.
17. Mikulski J. Rehabilitacja osób niepełnosprawnych jako służba społeczna TWK. Warszawa: Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem; 2004: 13–16.
18. Składnica Akt Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w Warszawie. Sprawozdanie Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem za okres kadencji od marca 1960 roku: 1–2.
19. Jandziś S, Migala M. Rys historyczny rozwoju rehabilitacji w Polsce i na świecie. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski; 2015: 169–172.